

SIMBOLOGIA RELIGIOSA FUNERÀRIA MEDIEVAL AL BAGES

X. Sitjes i Molins

Fins al segle XII les sepultures que trobem a la nostra comarca són totalment desproveïdes de símbols.

Les antropomorfes o les de **banyera**, excavades a la roca o fetes a terra, usades els segles IX-XI, o les de cistes de petites lloses, que se'n troben fins al segle XIII, són simultànies des de l'onzena centúria amb els sarcòfags petris, de forma de prisma de base quadrada, en els que hi ha buidada una cavitat per guardar els ossos del difunt, després d'haver-se consumit el cos al carner. L'urna va coberta amb una tapa, també de pedra, ara plana, ara fent dues vessants, amb els frontons als costats. D'aquestes urnes n'hi ha una bona sèrie, no anterior al segle XII, a Sant Benet de Bages.

Semblants a aquestes són les urnes en què el vas no és monolític, sinó format per grans lloses rectangulars, de tota la llargada de la sepultura. Són les que hi ha en els arco-solis.

Un altre tipus, també d'aquesta època romànica, és la de ver enterrament (el difunt sota terra, no dins de cap sarcòfag), amb una llosa a sobre, horitzontal, que sol tenir la llargada del cos sebollit, de vegades amb una estela discoidal al cap, o dues, l'una al cap i l'altra als peus, com la que hi havia a Santa Maria del Grauet, de Castellar, les peces de la qual es guarden al Museu d'Igualada.

Finalment, una altra mena, també de veritable enterrament, és sense llosa plana al damunt del difunt, sinó encastada verticalment a la paret sota la qual fou colgat el cos del mort. D'aquest darrer tipus n'hi ha una magnífica sèrie de lloses al monestir de Montserrat, guardades en el claustre neo-romànic i procedents de l'antic cementiri. Moltes d'aquestes lloses tenen a la part superior una mena de ràfec o tallaai-

gües, que denota llur posició vertical originària, encastades en una paret, com ho confirma alguna altra peça igual, conservada *in situ*, com la de la priora Cirera, a Santa Llúcia de Rajadell.

A mida que ens acostem a la baixa Edat Mitjana, les sepultures van perdent la seva pobresa decorativa, encara que no pas totes, és clar, sinó les menys nombroses, les de les persones amb possibilitats econòmiques, altrament que les del baix poble, que continuen fent-se com abans: simplement un clot a terra. En les sepultures dels acabats hi comencen a aparèixer una sèrie de símbols, que les distingeixen i decoren, gravats a la pedra.

Aquests símbols són de dues classes: heràldics, que indiquen l'estirp del difunt, i religiosos, en testimoniatge de les seves creences.

Els primers, els heràldics, comencem a veure'ls a finals del segle XII, ara solts, ara omplint zones senceres del sarcòfag o llosa, amb el senyal de la família (roques, losanges, calderes, faixes, etc.); després, cap a la segona meitat del segle XIII, dins escuts, manera amb la qual fou corrent des d'aleshores representar l'emblema de les famílies nobles.

És ja en el segle XIII quan la particularització familiar de les sepultures passa a individualització, amb inscripcions al·lusives al difunt, fent-hi constar el nom i, sovint, la data de l'òbit.

Però aquest article no és destinat a l'heràldica de les sepultures, sinó a la simbologia religiosa, que apareix abans que aquella i que, per referir-se a una societat tan pregonament influïda pel transcendentalisme cristià, és molt més important que la destinada a recordar la personalitat del difunt.

Per això, el símbol funerari més freqüent és el de la creu, que tant pot ser entès com una confessió de cristià-

nisme del mort, o com la d'un amulet contra el Maligne.

La creu normalment va sola i es presenta en formes diverses. No obstant, cal assenyalar l'abundància, sobretot en les pedres sepulcral més antigues, les del segle XII, de les creus pedunculades, gairebé sempre de braços radials, còpia, potser, de la creu parroquial o monacal del lloc, de la que devia servir per a l'altar i les processons, amb mànec per a fer-la aguantar o per agafar-la.

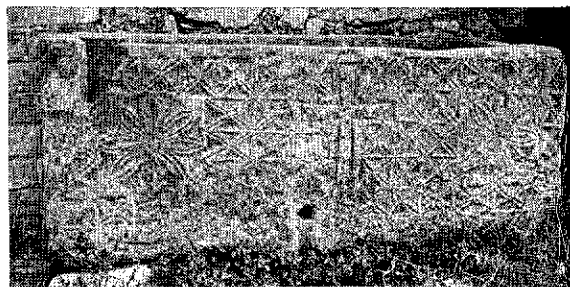
D'aquestes creus n'hi ha diverses en les lloses del monestir de Montserrat; en un sarcòfag de Castellfolit del Boix, ara en la col·lecció de la família del Dr. Esteve, i que és potser el vas funerari bagenc més antic, dels decorats les de les lloses de Camps; de Santa Maria del Grau de Casteller, etc.

Un altre tipus de creu és la de braços iguals, inscrita dins un cercle (tapa del sarcòfag de Vallhonesta, en diversos del cenobi de Sant Benet, en el vas de Callús, etc.)

Altres vegades, com en alguna llosa de Santa Maria de Camps, la creu apareix coronant una mena de triangle, representació, potser, del túmul del difunt.

Una creu sepulcral fora de sèrie, per la seva complexitat, és la de la llosa del monestir de Sant Benet, que duu el senyal dels Calders (és posada a la paret est del claustre). És una gran creu amb els braços iguals, acabats en forma de corona i que porta altres cinc creus en el seu interior, a més d'altres quatre, pedunculades, entre els braços de la major. Té una extraordinària semblança amb certes creus etiòpiques.

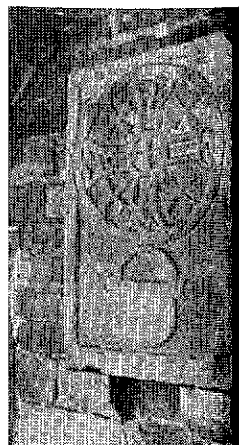
Un altre símbol religiós, escatològic, són els coloms, representació de les ànimes criades per Déu a la seva glòria. És un símbol abundantíssim en l'art paleo-cristià, en els Beati, de comentaris a l'Apocalipsi, etc., i que trobem a ban-

Urna de Castellfolit del Boix.

Lloses de Camps.

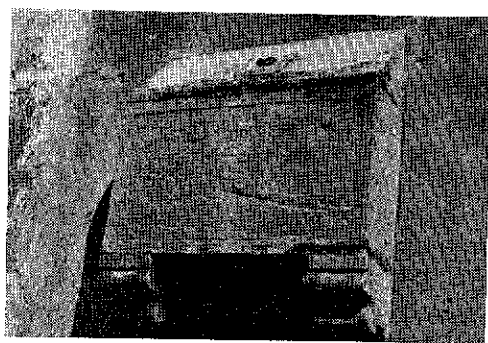
Llosa dels Calders, a Sant Benet.

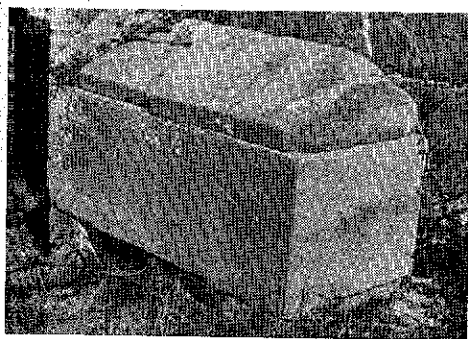
Llosa de Montserrat.

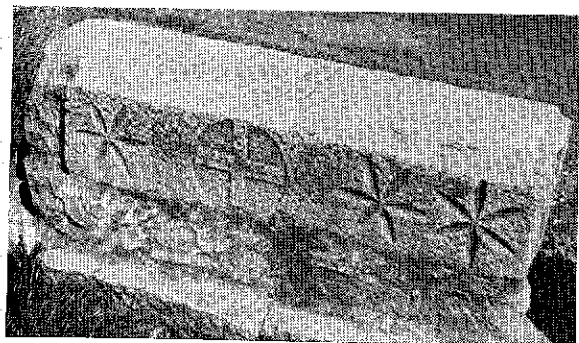
Tapa d'una ossera de la Seu de Manresa.

La desapareguda ossera de la família Torra, de Salelles.

Sarcòfag de Vallhonesta.

Ossera de Sant Sadurní de Callús.

da i banda de la creu en una llosa de Montserrat. No es poden confondre amb símbols heràldics, com els d'algun altra llosa del mateix cenobi, perquè en aquesta els coloms són simètrics, ambdós miren la creu, mentre que els heràldics no, tots miren a la dreta.

En època molt més tardana -segle XIV- un altre simbolisme és el de l'ànima del difunt, en forma de figureta humana, nua i orant, que dos àngels s'enduen al Cel, aguantant els quatre becs d'un llençol, dins el qual hi ha l'ànima. És una representació antiquíssima, provinent de l'apòcrif jueu Testament d'Abraham i, després, sovintejada en el nostre romànic: frontal de Gombren, absis de sant Tomàs, a Santa Maria de Terrassa, capitell de Mura, etc. Com a decoració sepulcral el trobem a la tapa d'una ossera de la Seu de Manresa.

Al segle XII, simultàniament amb símbols cristians, en veiem de pagans, no pas tan abundants com els primers ni posats en lloc principal, com passa molt sovint a la vall d'Aran, posem per cas, sinó en lloc destacat, però secundari respecte de la creu, fent-li costat.

Aquests símbols són els solars, en forma d'estrelles de sis o més raigs, fetes d'arcs de circumferència, com els dels sarcòfags de Castellfollit, Callús, Sant Benet, i fins i tot en un de molt tardà, l'ara desaparegut dels Torra, de Salelles, on als costats d'una torre, emblema de la família hi havia dos grans cercles solars (no estrelles) cristianitzats amb una petita creu al mig de cadascun. En canvi, en un vas de Vallhonesta, l'estrella solar deixa de ser simbòlica i queda en merament decorativa, cosa que sol passar amb la majoria dels símbols, amb el pas del temps, doncs allà les estrelles són múltiples i fan sanefa al voltant de la cara frontal de l'ossera.

Un altre símbol pagà és el del laberint, que evoca la immortalitat o la complexitat ontològica de l'Univers, que l'home no acaba d'entendre, sím-

Urna de Romeu de Saneslleda, al monestir de Sant Benet.

bol que és gravat, simplement esgrafiat, a la part superior d'una sepultura procedent de Sant Sadurní de Callús, ara el jardí del salet de la fàbrica del Cortès, sepultura gairebé excepcional en època romànica, per la seva forma, ja que té la de **cupa**, però amb la part de dalt plana, a diferència de les romanes, que la tenien semicilíndrica. Un altre exemplar d'aquesta mena de **cupae**, però sense decoració, és al seu costat, al mateix jardí.

Finalment, no sé si símbol pagà o bíblic, l'arbre que hi ha al mig del vas gòtic de Romeu Saneslleda, de Sant Benet de Bages, entre dos escuts del difunt, i que tant podria tenir un remot origen oriental (l'Hom), com representar l'Arbre de Vida, en una afirmació de la creença en la immortalitat de l'ànima, a l'ombra de l'Arbre de la Creu, una mena de símbol.